

Original research paper

Received: 23.02.2015

Accepted: 15.12.2015

Christoph RichterUniversität der Künste
Berlin**EBERHARD PREUßNER I JEGO WYOBRAŻENIA
O ZWIĄZKACH MIĘDZY PEDAGOGIKĄ MUZYCZNĄ
I PIELĘGNOWANIEM POWSZECHNEGO ŻYCIA MUZYCZNEGO¹**

Słowa kluczowe: *Eberhard Preußner, Leo Kestenberg, Die Musikpflege, wychowanie muzyczne, chór amatorski, amator muzyki, polityka muzyczna*

Wprowadzenie

Na wstępie należy przypomnieć ogólnie znane fakty. Eberhard Preußner należał do tego pokolenia, które po upadku Cesarstwa po I wojnie światowej brało aktywny udział w reorganizacji życia społecznego i kulturalnego. Preußner powrócił z frontu jako podporucznik. Doświadczenia wojny, wspólny los i przeżycia o charakterze egzystencjalnym ukształtowały świadomość i postępowanie tych ludzi.

Po studiach instrumentalnych oraz muzykologicznych, które Preußner zakończył, przedstawiając historyczną i zarazem muzyczno-teoretyczną pracę doktorską (*Die Methodik im Schulgesang an den Lateinschulen des 17. Jahrhunderts*, pol. tłum. *Metodyka śpiewu szkolnego w szkołach łacińskich w XVII wieku*), zajął się aktualnymi problemami muzyczno-pedagogicznymi i muzyczno-socjologicznymi. Zainspirowany tymi zagadnieniami, założył w 1930 roku, będąc już współpracownikiem Lea Kestenberga, czasopismo „Die Musikpflege” (Pielęgnowanie muzyki) w Instytucie Centralnym Nauki i Wychowania w Berlinie. Pozostał jego wydawcą aż do 1943 roku. Brak papieru drukarskiego spowodował wówczas zawieszenie wydawania czasopisma, które w 1933 roku zmieniło swojego wydawcę, a także założenia ideowe

¹ Tłumaczenie skróconej pierwotnej wersji artykułu: Ch. Richter, *Eberhard Preußners Vorstellungen von den Beziehungen zwischen Musikpädagogik und der Pflege des allgemeinen Musiklebens. Erörtert an den ersten drei Jahrgängen der Zeitschrift »Die Musikpflege« 1930–1933*, [w:] *Eberhard Preußner (1899–1964). Musikhistoriker, Musikpädagoge, Präsident. Dokumentation einer Ausstellung im Foyer der Universität Mozarteum Salzburg und eines gemeinsamen Symposiums der Abteilungen für Musikwissenschaft und Musikpädagogik*, red. T. Hochradner, M. Schwarzbauer, Wien 2011, s. 169–183, ponowne wydanie za zgodą „Universitätsverlag Hollitzer”, Wien. (Publikacje platformy badawczej: „Salzburger Musikgeschichte”).

oraz główny krąg adresatów. Czasopismo otrzymało podtytuł: „Zeitschrift des Reichsverbands der gemischten Chöre Deutschlands e.V.” (Czasopismo Związku Rzeszy Mieszanych Chórów Niemiec)². Związek został zarejestrowany jako Zrzeszenie branżowe Izby Muzyki Rzeszy Niemieckiej³. W taki sposób stało się ono pismem reprezentującym oficjalne poglądy i podlegało, jak wszystkie inne czasopisma, tak zwanej „ustawie upoważniającej”, cenzurze politycznej.

Początkowy cel, który Preußner przedstawił i programowo wyjaśnił we wstępie do pierwszego wydania, został porzucony lub przynajmniej zrelatywizowany. Zamiast „ograniczenia do (interesów) wykształconych grup społecznych” czasopismo chciało uwzględnić teraz „powszechne pielęgnowanie muzyki”⁴.

Spekulowano na ten temat, że Preußner pozostał wydawcą pomimo innego uprofilowania czasopisma. Jego oczywiste niezdecydowanie pomiędzy (wymuszonym?) przystosowaniem do społecznej i kulturalnej polityki Trzeciej Rzeszy, a zachowaniem określonych celów lat poprzednich, które podzielał z innymi współpracownikami (przede wszystkim także z Kestenbergiem), pozostaje – jak interpretuje to Heide Hammel – niewyjaśnione. Cytat Preußnera, przytaczany w tym kontekście przez Heide Hammel, wyraża niepewność, „czy przystosowanie się [do nowej sytuacji społeczno-politycznej – przyp. tłumacza] zostało spowodowane przez iluzję, wyparcie, zewnętrzną presję czy osobiste przekonanie”⁵.

Wobec muzyki oczekujemy rozwoju ze strony nowego ruchu ludowego. Każdy ma spełniać swój obowiązek na właściwym miejscu. Dla naszego czasopisma oznacza to: upowszechnianie muzyki ludowej, przy jednoczesnym zachowaniu wysokiej jakości pracy, jako rezultatu osiągnięć. Należy poddać krytyce kicz i ignorancję; ale jednocześnie zaangażować się w obronę autentyczności i przejawów innowacyjnego myślenia!⁶

Ta chwiejna i wielokrotnie eksponowana postawa Preußnera nie będzie jednak tutaj dalej analizowana.

„Preambułę”, która ukazała się we wrześniowym zeszycie z roku 1932, rozumieć należy w kategoriach zręcznej, dyplomatycznej wypowiedzi. W niej Preußner przytoczył szczegółowo passus z listów Friedricha Schillera pod tytułem *O estetycznym wychowaniu człowieka*, a mianowicie o „immunitacie” („nietykalności”) godności sztuki i nauki⁷. W odróżnieniu od interpretacji preambuły dokonanej przez Heide Hammel widzę w tej „wypowiedzi” raczej nie dość wyraźny, lecz być może ukryty przejaw protestu⁸.

² Uwaga redakcji: Der Reichsverband der gemischten Chöre Deutschlands – Związek Rzeszy Mieszanych Chórów Niemiec (łącznie z chórami żeńskimi i dziecięcymi), został założony 7 maja 1925 w Berlinie.

³ Uwaga redakcji: Fachverband der Reichsmusikkammer.

⁴ E. Preußner, *Zur Einführung*, „Die Musikpflege” R. I (1930/31), z. 1, s. 5. Zob. także: H. Hammel, *Eberhard Preußner. Anwalt der Musikerziehung und Menschenbildung*, „Bedeutende Musikpädagogogen”, t. 3, red. G. Batel, S. Helms, Wolfenbüttel 1993, s. 19-40.

⁵ H. Hammel, op. cit., s. 40.

⁶ E. Preußner, Preambuła do „Die Musikpflege” R. IV (1933/34), s. 5.

⁷ Cyt. za: E. Preußner, Preambuła do „Die Musikpflege” R. III (1932/33), s. 209-210.

⁸ H. Hammel, op. cit., s. 39-40.

O koncepcji czasopisma „Die Musikpflege” – uwzględniając „przedmowę” Preußnera do pierwszego wydania czasopisma. Komentarz z dystansu 80 lat

W swoim wstępnym założeniu i komentarzu dotyczącym publikacji czasopisma zatytułowanego „Die Musikpflege” Preußner opisywał beznadziejne położenie, w którym znalazło się życie muzyczne (pomimo reform, jakie przeprowadzono w przeciągu ostatnich lat w niektórych obszarach). „W pielęgnowaniu muzyki widzimy walkę poglądów i stronniczości bez nadziei na zgodność. Można oczekiwać jedynie kompromisu: doprowadzić musi do niego świadoma celu i dalekowzroczna polityka muzyczna”⁹.

Moją uwagę budzi pytanie, czy i w jaki sposób czasopismo „Die Musikpflege” wniosło wkład w rozwój ogólnej koncepcji życia muzycznego w ujęciu takim, jak zaprojektował to Leo Kestenberg oraz jego sojusznicy polityczni, środowisko intelektualne, kulturalne. Zbadam tę kwestię, wychodząc z trzech punktów widzenia i zbliżając się w ten sposób do artykułów Preußnera.

Pierwszy obszar reformatorski

Szczególnym i pilnym zadaniem pedagogiki muzyki (częściej także: wychowania muzycznego) we wszystkich instytucjach jest „wychowanie do człowieczeństwa”. Szczególnym zadaniem nowego czasopisma jest „konsolidacja sił na rzecz skutecznej pedagogiki muzycznej”, jak i kontynuacja i merytoryczne wypełnienie reform pedagogiczno-muzycznych, które są ściśle powiązane z nazwiskiem Lea Kestenberga. Cel ten wymaga „przeniknięcia dążeń pedagogiczno-muzycznych do powszechnego pielęgnowania muzyki”. Ma to zostać zrealizowane zarówno instytucjonalnie, jak też w aspekcie treści i praktyki¹⁰. Dotyczy to powiązań trzech dużych dziedzin: wychowania świeckiego w szkołach i w innych sytuacjach nauczania, kształcenia zawodowego muzyków oraz naukowej specjalistycznej pedagogiki. Ta ostatnia dziedzina była w początkowym okresie rozwoju i nie miała wielu możliwości wykształcenia podstaw naukowych. Pedagodzy muzyki byli kształceni jako praktykujący muzycy, nauczyciele oraz muzykolodzy.

Drugi obszar reformatorski

Jako drugie „lekarstwo” przeciwko „przełomom” Preußner wskazywał praktyczną organizację życia muzycznego, a właściwie pielęgnowania muzyki, które jest zasadniczo zależne od podtrzymywania tradycji muzyki wokalne. W tym aspekcie Preußner myślał zapewne o szeroko rozpowszechnionej i kwitnącej chóralistyce w czasie, w którym brakowało zarówno zespołów muzycznych oraz orkiestr amatorskich. Muzykowanie kameralne stanowiło cechę mieszczańskiej warstwy wykształconej (niczym „musica reservata”). Preußner łączył aspekt pielęgnowania muzyki wokalne (zarówno jako śpiew w szkole, jak i chóralistykę w społeczeństwie) z żądaniem współdziałania „twórców”, a więc kompozytorów i aktywnych muzyków praktyków, z nauczycielami wychowania muzycznego, dyrygentami chóralnymi.

⁹ E. Preußner, *Zur Einführung...*, s. 1.

¹⁰ Zob. Na ten temat: Ch. Richter, *Leo Kestenbergs Reformutopien als Anregung und Aufgabe für die Gestaltung unseres Musiklebens*, [w:] Leo Kestenberg. *Musikpädagoge und Musikpolitiker in Berlin, Prag und Tel Aviv*, red. S. Fontaine et al., Freiburg 2008, s. 159-178.

Trzeci obszar reformatorski

Preußner czuł się szczególnie odpowiedzialny za chóralistykę. Ukazuje się to nie tylko w podtytule czasopisma, lecz także w jego „zorientowanej na lud” zmianie kierunku pisarstwa. Jest to charakterystyczne już od trzeciego rocznika czasopisma. Chóralistyka była dla niego czymś w rodzaju klucza, którym można było otworzyć wejście ludu do muzyki, umożliwić niższym warstwom społecznym dostęp do muzyki poważnej, a także odwrotnie: dotarcie muzyki do ludu, otworzenie drzwi do twórców, udostępnienie tej przestrzeni życiowej całemu społeczeństwu, a szczególnie tym, którzy tego dostępu dotąd nie mieli. Interesujące jest w tym kontekście to, że Kestenberga jako pianista wirtuoz oczekiwano tych efektów bardziej od sztuki wysokiej i osobistych wymagań (np. w koncertach dla robotników), podczas gdy Preußner chciał torować drogę do sztuki raczej przez muzykę ludową. Preußner zdobył dla ofensywy „tworzących” kompozytorów następujących sojuszników: Hindemitha i jego uczniów, Křenka, Weilla, Kaminskiego i innych, których mógł także pozyskać jako autorów do swego czasopisma „Die Musikpflege”.

Chóralistyka może obecnie – przede wszystkim w Niemczech – uchodzić z trudem za jedyne miejsce urzeczywistnienia reform pielęgnowania muzyki lub pedagogiki muzyki. Natomiast po I wojnie światowej stanowiła ona pewnego rodzaju ojczyznę (*Heimat*) pielęgnowania muzyki, co w porę wykorzystywała niestety kultura III Rzeszy. Kształcące znaczenie pielęgnowania muzyki przeszło odtąd na różnorodną pracę szkół muzycznych – na ich bogate i rozmaite oferty od muzyki pop aż po muzykę eksperymentalną, od dziedzin klasycznych po muzykę popularną, od tradycyjnego nauczania gry na instrumencie aż po zajmowanie się wieloma kulturami świata oraz wzrastającym i rozwijającym się kształceniem muzycznym amatorów.

Pielęgnowanie życia muzycznego zajmowało się w kolejnymi problemami, które Preußner określił w swojej przedmowie jako „mechanizację muzyki” („techniczne wynalazki współczesności”). Nadmierna siła dźwięku, prymitywne formy muzyki wszelkiego rodzaju i jej całodobowe wykorzystywanie w mediach są dzisiaj czynnikami niweczącymi starania pielęgnowania muzyki, z którymi od reformy lat dwudziestych poprzedniego wieku wiązano niegdyś wielkie nadzieje.

Koncepcję czasopisma Preußnera opartego na trzech filarach można zrozumieć i zinterpretować, analizując dwa kierunki:

- z jednej strony wstecznie: do przeszłości, jako podsumowanie właśnie rozpoczętych reform Instytutu Centralnego, a więc reform kestenbergowskich wraz z ich ideowym naczelnym założeniem, głoszącym jedność wychowania (edukacji) muzycznego i pielęgnowania muzyki, a także z systematyczną integracją wszystkich miejsc i sposobów edukacji muzycznej;
- z drugiej strony „naprzód”: jako wezwanie do wspólnego spełnienia, opracowania i realizacji tych reform.

Nowe czasopismo miało wykonać jedno i drugie zadanie. Interesujące jest to, w jaki sposób i za pomocą jakich możliwości Preußner zabrał się do pracy. Zainteresowanie wzbudza także to, w jak znacznym stopniu pozostały jeszcze do dzisiaj nierozwiązane problemy i zagadnienia lat 30. XX wieku, jak bardzo wyjaśniły się one w ciągu ogólnospołecznego rozwoju oraz to, że zgubiły w znacznym stopniu zainteresowanie ze strony socjologii muzyki i pedagogiki muzyki.

Plan i treść czasopisma „Die Musikpflege”

Omawiając czasopismo „Die Musikpflege”, wybieram drogę wiodącą od aspektów zewnętrznych i formalnych do treściowych.

Plan czasopisma w pełni odzwierciedla cele wyżej przedstawionego trójfilarowego konceptu. Teksty i informacje nie są podzielone na obszary życia muzycznego, lecz są zgrupowane jako mozaika różnorodnych tematów, przede wszystkim w następujących działach:

A – Artykuły

B – Pedagogiczno-muzyczne zagadnienia współczesne

Wybór istotnych tematów oraz pozyskanie dla nich kompetentnych i znanych autorów stanowią być może największą zasługę Eberharda Preußnera dla nowego czasopisma. Miało to być zgodne z jego kulturalnym i społecznym przeznaczeniem. Dla łatwiejszej orientacji artykuły sklasyfikowano według dwóch typów:

1. Tematy specjalistyczne, pedagogiczno-muzyczne, a więc zagadnienia z dydaktyki i metodyki muzyki, muzykologii (ukierunkowanej przede wszystkim socjologicznie i systematycznie), kwestie kształcenia szkoły wyższej oraz pedagogiki muzyki dla dzieci i młodzieży;
2. Tematy poszerzające wiedzę zawodową z takich dziedzin, jak: filozofia, antropologia, psychologia, polityka, literatura, sztuki plastyczne i inne.

Różnorodność omawianych pytań i dziedzin obejmuje więc nie tylko pojedyncze zawodowe zagadnienia. Aby złagodzić nieco obraz niezbyt rozwiniętego życia muzycznego, na które się uskarżano, Preußner poszerzył swój koncept: „W końcu nie zatrzymamy się na tej granicy [zagadnień muzycznych – przyp. Ch.R.], lecz posłuchamy, co mają nam do powiedzenia przedstawiciele pedagogiki ogólnej, socjologii, psychologii, filozofii, estetyki, jak i współcześni poeci i myśliciele z ich punktów widzenia o zadaniach i obowiązkach muzyki”¹¹. Także artykuły dotyczące analizy dzieła (przede wszystkim nowej muzyki), zagadnienia polityki muzycznej i społecznej, jednostek (formacji) muzykujących, dokształcania i konferencji oraz dyskusja nad wydarzeniami i problemami stanowią część czasopisma. Preußner pozyskał do czasopisma jako autorów wielu wybitnych, także obecnie jeszcze znanych muzyków i naukowców.

Można tutaj zwrócić uwagę jedynie na niektóre wyróżniające się artykuły, które zostały zestawione tematycznie według następujących grup:

Kształcenie laików i dorosłych (Hans Mersmann, Hans Boettcher, Heinrich Kaminski)

Muzyka w radiu (Hermann Scherchen, Hans Mersmann)

Wykształcenie muzyczne i ogólne; pozostałe sztuki piękne (Leo Kestenberg, Wilhelm Flitner, Romano Guardini, Carl Orff, Heinrich Deiters, Alfred Döblin)

Wychowanie muzyczne (przede wszystkim w wyższych klasach licealnych) (Michael Alt, Hans Albrecht, Alois Billen, Kurt Weill und Hans Fischer, Susanne Trautwein, Eugen Bieders)

¹¹ E. Preußner, *Zur Einführung...*, s. 4.

Polityka do spraw muzyki (Karl Klingler, Paul Bekker, Siegfried Günther)

Muzykologia (Karl Gustav Fellerer, Hans Joachim Moser, Ernst Bücken, Joseph M. Müller-Blattau, Paul Bekker)

Nowa Muzyka (Hermann Erpf, Ernst Krenek, Fritz Stein)

Wybór ten uwidacznia niezwykle duże zainteresowanie zagadnieniami społeczno-muzycznymi i socjologicznymi, które zostaną tu wielostronnie omówione. Kore-sponduje to z historyczno-społecznymi badaniami, a także dążeniami do rozwoju procesu pielęgnowania muzyki wspieranego szczególnie przez socjaldemokratyczne kręgi (Leo Kestenberg).

Teksty te nie są jednak, jak to często bywa w czasopismach fachowych, ukryte w suplementach, lecz umożliwiają równoważne zapoznanie się z aktualnym życiem muzycznym, jego rozwojem i dyskusją wokół różnych dziedzin pielęgnowania muzyki. Oto te grupy tekstów:

- Ogłoszenia, rozporządzenia, dekryty,
- Recenzje,
- Sprawozdania konferencji,
- Raporty i informacje,
- Dodatki graficzne i nuty.

Wielość sprawozdań dotyczących konferencji, kongresów i innych spotkań, które Preußner opublikował, pozwala odczytać, jak ważna była dla niego realizacja reform, doświadczenia praktyczne i rozwój pielęgnowania muzyki.

Artykuły autorstwa Preußnera¹²

Artykuły autorstwa Preußnera ukazują w dużym stopniu organizacyjny i kulturalno-polityczny charakter. Dotyczą one stanu reformy edukacji muzycznej i życia muzycznego, poszerzają dyskusję także o doświadczenia z innych krajów i przeszłości. Poniżej przedstawiam myśli, idee i koncepcje, które opracował Preußner w siedmiu dłuższych tekstach w pierwszych czterech rocznikach czasopisma „Die Musikpflege”:

- *Na wstępie*, R. I (1930), s. 3-4.
- *Muzyka i zawód*, R. I (1930), s. 290-297.
- *Współczesny pedagogiczno-muzyczny stan*, R. II (1931/32), s. 337-341.
- *Pedagogiczno-muzyczne reformy we Francji*, R. II (1931/32), s. 359-363.
- *Johann Abraham Peter Schulz jako muzyczny organizator*, R. III (1932/33), s. 382-385.
- *Miejsce amatorów w muzyce*, R. III (1932/33), s. 224-236.
- *Nauczyciel jako dyrygent*, R. IV (1933/34), s. 188-193.

Poniżej klasyfikuję idee Preußnera tematycznie. Główne zagadnienia jego ocze-kiwań to rozważania dotyczące:

¹² Heide Hammel omawia w swojej monografii o Eberhardzie Preußnerze jedynie 2 z 4 artykułów i podejmuje się tego tylko w zamiarze wyjaśnienia zawartych w nich idei, które „mogły wnieść do zrozumienia konieczności dopasowania się Preußnera do dyktatury nazistowskiej”. H. Ham-mel, op. cit., s. 39-40.

- zawodów muzycznych i wykształcenia muzycznego,
- współczesnej i kontynuowanej polityki społecznej, która wywiera wpływ na muzykę i jej pielęgnowanie,
- organizacji życia muzycznego,
- znaczenia muzyki w zakresie kształcenia i organizacji ludzkiego życia.

Te tematy krzyżują się i w sposób naturalny wykazują wzajemne związki.

Interpretacja pojęcia polityki muzycznej przez Eberharda Preußnera

Oczekiwaniem Preußnera było powiązanie edukacji i pielęgnowania muzyki. Aspekt ten można sobie lepiej uświadomić przez próbę badania pojęcia polityki muzycznej w tekstach Preußnerskich¹³. W taki oto sposób interpretuję jego poglądy: Polityka muzyczna ani nie jest polityką, która wstawia się za muzyką i życiem muzycznym za pomocą narzędzi politycznych¹⁴, ani nie wykorzystuje ona muzyki do swych interesów i celów. Preußner rozumiał pojęcie polityki raczej w sensie starogreckiego *polis*, a więc ogólnie jako środek organizujący współżycie w społeczeństwie. Polityka muzyczna przyczynia się zatem poprzez muzykę i muzykowanie do organizacji życia społeczeństwa i w społeczeństwie. W tym znaczeniu jest ona rodzajem „żywności” dla jednostki, społeczeństwa i wspólnot społecznych (jako chór, klasa szkolna, publiczność na koncercie)¹⁵. Z tej perspektywy poznawczej wynika dla Preußnera znaczenie czy raczej priorytet edukacji muzycznej, organizacji muzycznej i pielęgnowania muzyki – to znaczy tych trzech filarów, które określają koncept czasopisma „Die Musikpflege”. Polityka muzyczna oznacza postawę, która jest określona dążeniem do kształcenia i pielęgnowania współżycia (ludzkiego) za pomocą środków muzycznych i jako „wychowanie do człowieczeństwa”¹⁶ – obok innych dziedzin sztuki i życia – realizuje wielokontekstowe zadania: etyczne, społeczne, kształcące tożsamość. W innych tekstach Preußner używał pojęcia polityki muzyki w ogólnym rozumieniu pojmowanej jako polityki, która ma realny wpływ na instytucje oraz koncepcje edukacji muzycznej i życia muzycznego. W tym nurcie opublikował on np. artykuł napisany przez Pawła Bekkera¹⁷.

Kwestia zawodów muzycznych i wykształcenia muzycznego

Kwestię adekwatnego kształcenia w zakresie zawodów muzycznych rozważał Preußner z dwóch przeciwnych punktów widzenia – w artykule *Der Lehrerdiregent (Nauczyciel jako dyrygent)* ze strony „odbiorców”, a więc chórów, w artykule *Musik und Beruf (Muzyka i zawód)* ze strony muzyków i ich wykształcenia. Wobec chórmistrza oczekiwał Preußner w mniejszym stopniu wybitnego artystycznego wykonania utworów niż raczej pedagogicznych zdolności, przydatnych m.in. w powszech-

¹³ E. Preußner, *Musikpolitik*, „Musik und Gesellschaft” 1929, 1, z. 1, s. 21-22; E. Preußner, *Musikpolitik. Ihr Aufgabenkreis und ihre Grundzüge*, „Anbruch. Monatsschrift für Moderne Musik” 1929, 11, z. 9/10, s. 21-22.

¹⁴ Zob. także: H. Hammel, op. cit., s. 36.

¹⁵ Poglądy te ujął później Wolfgang Suppan w swojej antropologii muzyki: *Der musizierende Mensch*, Mainz 1984, s. 178-194.

¹⁶ Por. tutaj także dużo później napisany wykład: E. Preußner, *Musik und Menschenerziehung. Vorträge zur 2. Bundesschulmusikwoche 1956 in Hamburg*, Mainz 1965, s. 37-53.

¹⁷ P. Bekker, *Musikpolitik*, „Die Musikpflege” R. III (1932/33), s. 364-367.

nej edukacji: „Niezmienny jest bowiem kulturalny program śpiewu chóralnego; do jego realizacji może się przyczynić jedynie chórmistrz. [...] chór istnieje nie tylko ze względu na zawód, lecz ponieważ amatorzy chętnie w nim uczestniczą [...]. Nawet dobrze wykształcony chórmistrz, dążący do osiągnięcia wysokich ideałów w sztuce chóralnej [...], może właśnie z tego powodu doprowadzić do zrujnowania prostego chóru amatorskiego”¹⁸.

„Śpiew chóralny, najbardziej naturalna forma pielęgnowania muzyki, pozostała na pielęgnowanie śpiewu w sferze amatorskiej. [...] Dla chórmistrzów jest dlatego pierwszym przykazaniem tworzenie przyjemnej atmosfery w kierowaniu wspólnotą chóralną, jej kształceniu i wychowaniu”¹⁹.

Wprawdzie myśli się dzisiaj o innych grupach amatorskich, które potrzebują dyrygentów oraz instruktorów pomagających w uprawianiu muzyki i spełniających oczekiwania środowiska. Jednak stawiamy pytanie: W jakim kształceniu muzycznym otrzymują współcześnie studenci podstawy warsztatu dyrygowania i prowadzenia chórów, składających się z dzieci, młodzieży i dorosłych amatorów w szkołach, szkołach muzycznych, sferach kościelnych lub chóralistyczne? Niemal zawsze celem pracy z chórem jest sztuka; rzadko tylko rozumie się przez pracę z amatorami elementarną naukę muzyki, ćwiczenie muzyczne w grupach i dla grup.

W wyniku takiego zaniedbania także w toku studiów pedagogiki muzycznej autor podejmuje ten temat w artykule *Musik und Beruf (Muzyka i zawód)*. Preußner krytycznie odnosił się do studiów, które w wysokim stopniu nie przygotowują studentów do wykonywania zawodu. Fakt ten jest istotny, ponieważ zawody muzyczne podzieliły się na wiele osobnych, które rzadko znajdują wspólne powiązanie. Tym bardziej krytykował on znaczne oderwanie powiązania kształcenia z wykonywaniem zawodu²⁰. Przyczyną i skutkiem tego odizolowania są jego zdaniem aspekty społeczne, które pogłębiają ten stan. Preußner opisywał położenie muzyków wykonujących wolne zawody, które doprowadzają w większości do stanu „proletariatu muzycznego”. Najbardziej przekonującym przykładem są dla Preußnera taperzy w kinie, którzy stracili w latach 30. XX wieku posadę, i prywatni nauczyciele muzyki. Podkreślał także nadmiar muzyków orkiestrowych i ich beznadziejną sytuację zawodową. Swoją krytykę kierował także na brak powiązania kształcenia z wykonywanym zawodem. Na tym podłożu stawiał Preußner wiele żądań. Częściowo zarażdziło temu tymczasem kształcenie muzyków. Inne problemy się nawet zaostrzyły. Preußner żądał, aby każdy student przeszedł jeden rok praktyki zawodowej przed ukończeniem studiów. Domagał się wprowadzenia egzaminów kwalifikacyjnych. Oczekiwał także sporządzenia statystyk, które stwierdzą zapotrzebowanie na poszczególne zawody muzyczne. Przede wszystkim jednak proponował on wprowadzenie studentom obowiązkowego przedmiotu tzw. nauki o zawodzie.

Niektóre propozycje przypominają działania autorytarne, inne mogły być przydatne dla późniejszych muzyków, a także ogólnej sytuacji kształcenia. Trzeba też akceptować, że wiele Preußnerskich propozycji należy do codziennych praktyk instytucji kształcących. Nadal trzeba jednak pamiętać, że szkoły wyższe nie zwracają

¹⁸ E. Preußner, *Der Lehrerdiregent*, „Die Musikpflege” R. 4 (1933/34), s. 191.

¹⁹ Ibidem, s. 189.

²⁰ Idem, *Musik und Beruf*, „Die Musikpflege” R. 1 (1930/31), s. 290.

zbytniej uwagi na kształcenie melomanów, a więc tych ludzi, dla których muzycy pielęgnują sztukę.

O reformie

W artykule dotyczącym Johanna Abrahama Piotra Schulza Preußner opisywał proces reformatorski zainicjowany przez niego we wzorowy sposób w Danii, przedstawiony w jego *Memoriale o założeniu seminarium muzycznego*. Początek tej reformy ukierunkowany został na kształcenie nauczycieli, co wymagało tworzenia instytucji oświatowych dla muzyki kościelnej i szkolnej. Poza tym Schulz wspierał muzykę prostą (*im Volkston*), którą także publikował w drugiej Berlińskiej Szkole Pieśni (*Berliner Liederschule*). Organizował w Kopenhadze „koncerty filantropijne” (*Philanthropische Konzerte*), opierając się na własnych ideach pielęgnowania muzyki.

W swojej relacji o praktyce wychowania muzycznego we Francji Preußner sprzeciwiał się – za pomocą szczegółowego przedstawienia – twierdzeniom, że nie istnieje tam zreformowany system edukacji muzycznej.

W artykule *Aktualny stan pedagogiki muzyki* Preußner badał powody ówczesnej krytycznej sytuacji pielęgnowania muzyki i przytoczył pięć argumentów:

- a) Muzyka przyczynia się wprawdzie do podwyższenia przyjemności życia, lecz nie dostrzega się jej jako narzędzia „walki o byt” (muzyka jako przyjemność i wydarzenie).
- b) Wzrost ofert stoi w opozycji do finansowych problemów muzyków.
- c) Perspektywy zawodowe muzyków nie uległy polepszeniu, brak tutaj cyfr i pewnej statystyki, aby zmienić ich położenie.
- d) W pielęgnowaniu muzyki nastąpił „zwrot” od aspektu pedagogicznego w pielęgnowaniu muzyki do niezależnego, czystego sztucznego.
- e) Nowe formy koncertów miałyby redukować przewagę dzieł reprezentatywnych; potrzebna jest „polityczna” orientacja życia muzycznego („polityczna” w wyżej wymienionym znaczeniu jako współżycie społeczne).

Problem: amator muzyki

Preußner opracowywał często ten temat. Opisywał wielokrotnie rozwój od muzyki arystokracji i mieszczaństwa aż do uczestnictwa amatorów w życiu muzycznym. Powoływał się na przykłady pielęgnowania muzyki w Passau, a także festynu muzycznego w Edynburgu 1815 roku, sposób komponowania *Stworzenie Świata* (*Die Schöpfung*) Józefa Haydna.

Współcześnie powstaje na tle politycznego i filozoficznego niepokoju życie muzyczne w różnych grupach społeczeństwa. Do aktualnych problemów amatorów należą negatywne procesy, które zostały spowodowane przez film dźwiękowy, kicz i mechanizację pielęgnowania muzyki. Z drugiej strony pojawia się sytuacja życiowa wielu ludzi, którzy z przyczyny przeciążenia zawodowego lub przeciwnie – bezrobocia – nie mogą skorzystać z ofert pielęgnowania muzyki²¹.

²¹ Zob. H. Mersmann, *Musikalische Erwachsenenbildung als Problem*, „Die Musikpflege” R. III (1932/33), s. 360-364.

Zakończenie

Należy żałować, że szybko zabrakło Lea Kestenberga, siły napędowej do przeprowadzenia tej reformy. Idealnym uwarunkowaniem były jego rozmaite zdolności. Z jednej strony okazał się poważną kulturalno- i społeczno-polityczną osobistością, a także w wysokim stopniu wymagającym muzykiem i myślącym w sposób uporządkowany i inspirującym pedagogiem. Z drugiej strony na tle szczerzej samooceny uzupełniał fachowe deficyty w ten sposób, że zgromadził wokół siebie kompetentnych, specjalistycznie renomowanych, pełnych fantazji i zachwyconych tym dużym zadaniem sojuszników.

Należy żałować poza tym, że właśnie te zaledwie rozkwitające początki reformy zostały wstrzymane przez czynniki biurokratyczne i społeczno-polityczne, zaś trochę później przez narodową awanturę i II wojnę światową.

Eberhard Preußner był być może wiernym ogrodnikiem „w domu Pana”, jednak bardzo skutecznym jako znaczący reformator. Po trzecie należy także żałować, że Preußner został doprowadzony do chwiejnej postawy [politycznej w okresie nazizmu – przyp. tłumacza], czego sobie niektórzy nie mogą wytłumaczyć, inni zaś mają mu to za złe.

Powracam do czasopisma „Die Musikpflege” i jego znaczenia: pod zmienionymi warunkami taka trójfilarowa reforma edukacji muzycznej również dzisiaj wniosłaby wiele pożytecznego:

- jako przenikanie pedagogiki muzycznej do życia muzycznego i odwrotnie – przenikanie życia muzycznego do pedagogiki muzycznej;
- jako organizacja życia muzycznego, w którym komunikują się między sobą wszystkie jego żywotne elementy;
- jako ugruntowanie wszystkich aspektów życia muzycznego poprzez obszerne biografie i portrety ludzkie.

Większość celów, idei i impulsów tej reformy nie jest wcale przestarzała, lecz bardzo aktualna, przede wszystkim w stosunku do współczesnej paneuropejskiej formalnej reformy kształcenia – z jej niwelowaniem, kierowaniem się zasadami ekonomicznymi i centralistyczną manią kontroli z wywieraniem wpływu także już na wczesne dzieciństwo. Język lat 30. XX wieku i niekiedy niejasne przedstawienia o wychowaniu i kształceniu wydają się dzisiaj niezobowiązujące i pustosłowne. Mimo to jestem tego zdania, że poważne zajmowanie się tymi reformami po I wojnie światowej było w każdym razie pożądane, nie jako dokument historyczny, lecz jako wyzwanie pedagogiki muzycznej, która widzi człowieka i możliwości jego niezawisłego organizowania życia.

thum. Annemarie Brusniak

Bibliografia

- Bekker P., *Musikpolitik*, „Die Musikpflege” R. III (1932/33).
Hammel H., *Eberhard Preußner. Anwalt der Musikerziehung und Menschenbildung*, „Bedeutende Musikpädagogien”, t. 3, red. G. Batel, S. Helms, Wolfenbüttel 1993.

- Mersmann H., *Musikalische Erwachsenenbildung als Problem*, „Die Musikpflege” R. III (1932/33).
- Preußner E., *Der Lehrerdirektor*, „Die Musikpflege” R. 4 (1933/34).
- Preußner E., *Musik und Menschengenerziehung. Vorträge zur 2. Bundesschulmusikwoche 1956 in Hamburg*, Mainz 1965.
- Preußner E., *Musik und Beruf*, „Die Musikpflege” R. 1 (1930/31).
- Preußner E., *Musikpolitik. Ihr Aufgabenkreis und ihre Grundzüge*, „Anbruch. Monatschrift für Moderne Musik” 1929, 11, z. 9/10.
- Preußner E., *Musikpolitik*, „Musik und Gesellschaft” 1929, 1, z. 1.
- Preußner E., Preambuła do „Die Musikpflege” R. III (1932/33).
- Preußner E., Preambuła do „Die Musikpflege” R. IV (1933/34).
- Preußner E., *Zur Einführung*, „Die Musikpflege” R. I (1930/31), z. 1.
- Richter Ch., *Eberhard Preußners Vorstellungen von den Beziehungen zwischen Musikpädagogik und der Pflege des allgemeinen Musiklebens. Erörtert an den ersten drei Jahrgängen der Zeitschrift »Die Musikpflege« 1930-1933*, [w:] Eberhard Preußner (1899-1964). *Musikhistoriker, Musikpädagoge, Präsident. Dokumentation einer Ausstellung im Foyer der Universität Mozarteum Salzburg und eines gemeinsamen Symposiums der Abteilungen für Musikwissenschaft und Musikpädagogik*, red. T. Hochradner, M. Schwarzbauer, Wien 2011.
- Richter Ch., *Leo Kestenbergs Reformutopien als Anregung und Aufgabe für die Gestaltung unseres Musiklebens*, [w:] Leo Kestenberg. *Musikpädagoge und Musikpolitiker in Berlin, Prag und Tel Aviv*, red. S. Fontaine et al., Freiburg 2008.
- Suppan W., *Der musizierende Mensch*, Mainz 1984.

Summary

EBERHARD PREUßNER'S IDEAS CONCERNING THE RELATIONS BETWEEN MUSIC PEDAGOGY AND THE CULTIVATION OF THE GENERAL MUSICAL LIFE

Since the 1930s, Słupsk-born Eberhard Preußner (1899-1964), who would later become president of the Akademie Mozarteum Salzburg, had been ranking among Leo Kestenberg's (1882-1962) most important colleagues. From 1930 to 1943 he was the editor of the periodical "Die Musikpflege" which was changed into an official institution following the Enabling Act of 1933. This article systematically and critically pursues the question if and how this periodical, for which Preußner had been able to recruit numerous competent and high-profile authors, has contributed to supporting Kestenberg's concept of a music-reform in its first three year's issues before his compulsory retirement and emigration.

Key words: *Eberhard Preußner, Leo Kestenberg, Die Musikpflege, music education, amateur choir, amateur musician, music politics*

